

МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 631.1:316.343.644

*Кропивко М.М.,
к.е.н., старший науковий співробітник, докторант*,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

ФОРМАЛЬНІ ОБ'ЄДНАННЯ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Діяльність господарств населення відіграє суттєву роль у забезпеченні продовольчої безпеки нашої країни. Так, частка цих господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції протягом останніх десяти років складала понад 50%. При цьому лише за останні п'ять років господарствами населення вироблено сільськогосподарської продукції на суму понад 542 млрд. грн. у постійних цінах 2010 року. Проте, протягом тривалого періоду серед науковців й управлінців точаться дискусії щодо форм, напрямів діяльності, шляхів розвитку та механізмів підтримки цієї організаційно-правової форми господарювання. Так, якщо питання розвитку особистих селянських господарств, які є основним виробником сільськогосподарської продукції господарств населення, є достатньо висвітлені, то комплексного дослідження особливостей та форм спільної діяльності господарств населення практично відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку різних форм господарств населення протягом тривалого часу привертають увагу багатьох провідних вчених-економістів, зокрема таких, як В.К. Збарського, Ю.П. Макаренко, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Прокопи, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, С.Г. Струмиліна, О.В. Чаянова, В.В. Юрчишина та багатьох інших. Водночас комплексні дослідження щодо сучасних напрямів спільної діяльності господарств населень України практично відсутні.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження і наукове обґрунтування особливостей діяльності формальних об'єднань господарств населення у виробничій сфері сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка розвитку, мета створення, напрями і шляхи ведення діяльності господарствами населення зумовлюють особливості їхньої спільної діяльності шляхом створення формальних об'єднань у виробничій сфері сільського господарства України. Формальними об'єднаннями доцільно вважати добровільні об'єднання господарств населення, що провадять свою діяльність зі створенням юридичної особи.

Проведені дослідження свідчать, що значну частку господарств населень складають особисті селянські господарства, 13% яких використовуються земельні ділянки для будівництва й обслуговування житлового будинку та господарських будівель, 42% – для ведення особистого селянського господарства і займаються діяльністю по забезпеченню потреб родини у власновиробленій сільськогосподарської продукції, а 45% господарств – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва з метою продажу виробленої продукції на місцевих ринках збуту, або продажу її на переробні чи заготівельні підприємства [1, с. 1]. До господарств населення також відносяться понад 20,8 тис. фізичних осіб-підприємців, що провадять підприємницьку діяльність у сільському господарстві з метою отримання прибутку [2, с. 39] і 12,9 тис. малих фермерських господарств, або 31,8% усієї сукупності господарств цієї форми господарювання [3, с. 166].

Окрім того, до господарств населення відносяться й інші організаційно-правові форми, основною метою функціонування яких є досягнення інших ефектів, а саме: усунення ризиків втрати земельних чи інших ресурсів у майбутньому, часткового забезпечення потреб сім'ї у екологічно чистій продукції, фізичного відпочинку, передачі знань, навичок і культури сільськогосподарського виробництва молодому поколінню членів сім'ї, задоволенню хобі, підкресленню соціального статусу тощо. До таких господарств відносять: більшість садівничих і городницьких (дачних) господарств, родові садиби, а також індивідуальні господарства населення, що територіально розташовані у селах, селищах, котеджних чи аграрних містечках.

Враховуючи значну диференціацію у обсягах і напрямках досягнення цілей, місії існування, а також потребах членів господарств населення формальні об'єднання господарств населення у виробничій сфері сільського господарства створюються у формі виробничої та обслуговуючої кооперації.

* Науковий консультант: Малік М.Й. – д.е.н., професор, академік НААН

Сільськогосподарські виробничі об'єднання господарств населення.

Найбільш тривалий період у новітній історії України припадає на функціонування виробничих об'єднань господарств населення. Так, починаючи з 30-х років минулого століття, основними організаційно-правовими видами формальних виробничих об'єднань господарств населення були сільськогосподарські виробничі кооперативи і колективні господарства, які у результаті проведення аграрної реформи перетворилися у колективні сільськогосподарські підприємства, кооперативні сільськогосподарські підприємства, а також господарські товариства з повною, обмеженою і додатковою відповідальністю.

Сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», сільськогосподарський виробничий кооператив утворюється господарствами населення шляхом їх об'єднання для провадження спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах обов'язкової трудової участі цих господарств з метою одержання таким об'єднанням прибутку [4].

Основними особливостями такої форми об'єднання господарств населення є: механізми розподілу прибутку, що залежить від величини паю і частки участі господарств населення у господарській діяльності. При цьому усе майно становить колективну власність членів кооперативу, у т.ч. будівлі, споруди, майнові внески, виготовлена продукція, доходи тощо. Окрім того, члени кооперативу здійснюють усі види господарських операцій спільно, а управлінські рішення приймаються у розрахунку «один член кооперативу – один голос» [5].

Незважаючи на значні переваги при об'єднанні господарств населення у виробничі кооперативи, їх чисельність постійно зменшується. Так, лише за останні три роки кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів зменшилася на 30% і склала 818 одиниць, а порівняно із 2000 р. – майже втричі. При цьому кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів, що практично займаються виробничою діяльністю, нині складає лише 512 одиниць.

Розміри сільськогосподарських виробничих кооперативів, залежно від регіону України, суттєво різняться (рис. 1).

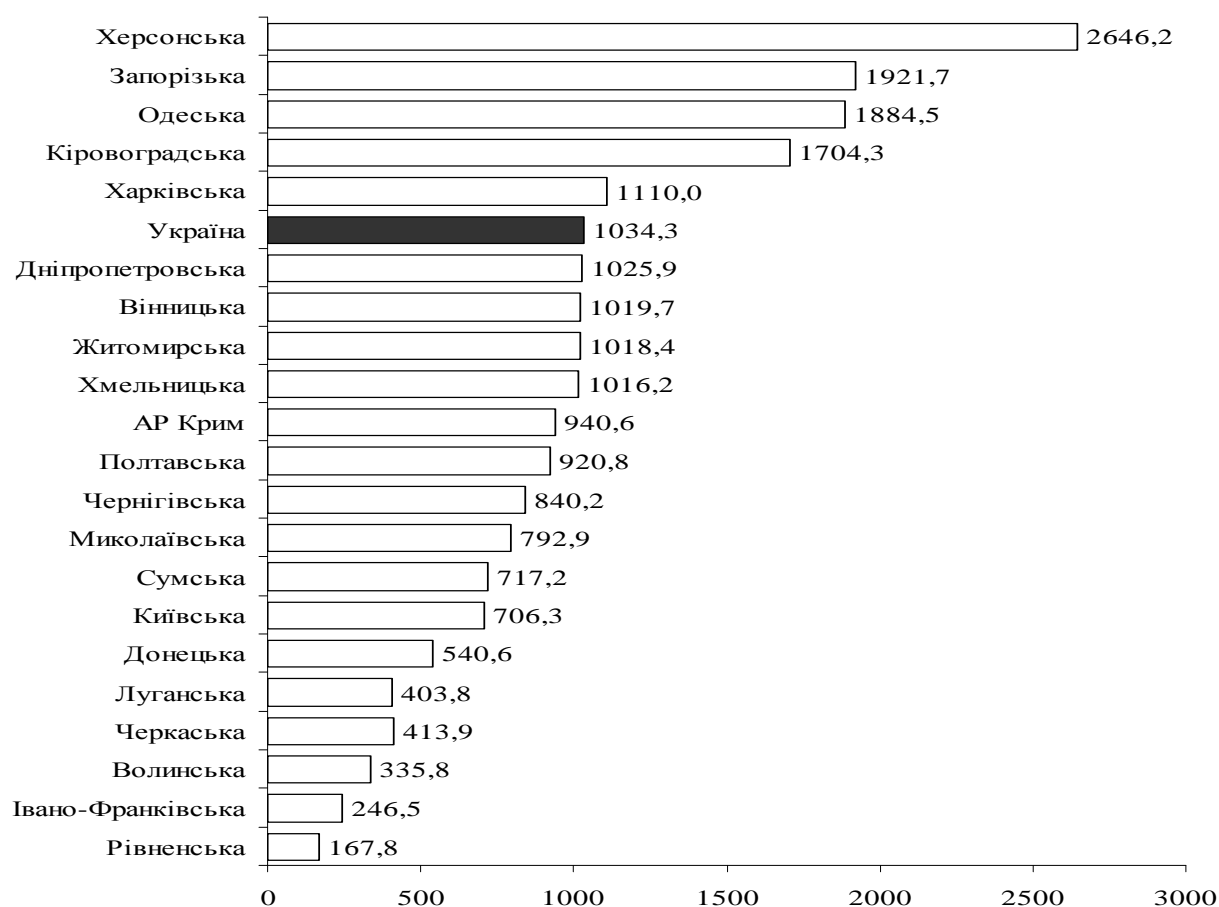

Рис. 1. Площа сільськогосподарських угідь середнього по регіону сільськогосподарського виробничого кооперативу у 2013 р., га.

Джерело: розраховано за даними Держстату України [6]

Так, найбільші розміри сільськогосподарських виробничих кооперативів припадають на п'ять областей Степової природно-кліматичної зони, а саме: Херсонську, Запорізьку, Одеську, Кіровоградську та Харківську.

Розміри усіх інших сільськогосподарських виробничих кооперативів є меншими і складають від 16% у Рівненській області до 99% у Дніпропетровській області, порівняно з розміром середнього сільськогосподарського виробничого кооперативу України.

Подібний стан спостерігається й у чисельності господарств населення, що провадять спільну діяльність через сільськогосподарські виробничі кооперативи. Згідно проведених досліджень, середньооблікова кількість працівників сільськогосподарського виробничого кооперативу у 2013 р. становила 35 осіб, або 12 господарств населення. При цьому залежно від області, кількість господарств населення, що провадять спільну діяльність у формі сільськогосподарського виробничого кооперативу, також різниться. Так, у перерахунку на 1 господарство населення в Луганській області безпосередню участь у діяльності сільськогосподарського виробничого кооперативу приймають 3 господарства населення, а у Житомирській області – до 18 господарств. При цьому, в 2013 р. рентабельність сільськогосподарської діяльності цих кооперативів у Луганській області склала 8,8%, а у Житомирській області – -10,6%.

У цілому рентабельність сільськогосподарських виробничих кооперативів України в 2013 р. склала 2,6%, що у 4,3 рази менше за відповідний показник 2010 р.

Колективні сільськогосподарські підприємства.

Наступна група організаційно-правових форм формальних об'єднань господарств населення у вигляді виробничої кооперації, пов'язана з різними видами ведення колективної діяльності. Специфічною особливістю участі господарств населення у діяльності таких об'єднань є ведення господарської діяльності на засадах спільної часткової власності. При цьому члени господарств населення можуть як приймати участь у виробничій діяльності, так і надавати власні земельні ділянки цим підприємствам у постійне або тимчасове користування, в тому числі й на умовах оренди.

Так, відповідно до Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», колективним сільськогосподарським підприємством є добровільним об'єднанням господарств населення у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів, що діє на засадах підприємництва й самоврядування [7].

Особливістю колективного сільськогосподарського підприємства є те, що суб'єктом права власності виступає підприємство (як юридична особа), а члени господарств населення, які створили це підприємство, можуть отримати належну їм частку майна лише у разі виходу з колективного сільськогосподарського підприємства. У той же час, найвищим органом управління господарською діяльністю є загальні збори членів господарств населення, що утворили таке підприємство, а виконавчим орган – правління колективного сільськогосподарського підприємства.

Розмір отриманого доходу членів колективного сільськогосподарського підприємства залежить від їх частки у пайовому фонді майна підприємства, а тому може різнитися.

Згідно статті 9 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», до пайового фонду майна членів колективного сільськогосподарського підприємства включається вартість основних виробничих засобів і оборотних активів, створених за рахунок діяльності підприємства, цінні папери, акції, гроші та відповідна частка від участі в діяльності інших підприємств і організацій. Члену підприємства щорічно нараховується частина прибутку залежно від частки у пайовому фонді, яку за його бажанням може бути виплачено або зараховано у збільшення частки в пайовому фонді [7].

Масове створення колективних сільськогосподарських підприємств в Україні пов'язано насамперед з наслідками впровадження першого етапу аграрної реформи в Україні. При цьому, подальше реформування аграрної сфери економіки призвело до перетворення більшої частини колективних сільськогосподарських підприємств у приватні аграрні підприємства та господарські товариства. Практично, основною формою спільної виробничої діяльності господарств населення після реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств є господарські товариства.

Господарські товариства.

Відповідно до Закону України «Про господарські товариства», таким товариством є юридична особа, складений (статутний) капітал якої поділений на частки між учасниками. До цих товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства і командитні товариства [8]. При цьому, виходячи зі статті 5 Закону України «Про акціонерні товариства», у сільському господарстві функціонують два види господарських товариств, а саме: публічні та приватні [9]. У цих товариствах умови діяльності та економічне відносини між членами тотожні акціонерним товариствам відкритого і закритого типу, а також товариствам з обмеженою відповідальністю. Особливістю діяльності господарських товариств у сільському господарстві є насамперед розмір їх складеного (статутного) капіталу, кількість акціонерів та умови відповідальності їх за зобов'язаннями.

Так, мінімальний розмір складеного (статутного) капіталу акціонерного товариства будь-якого типу має становити 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства [9].

Відносно зобов'язань, то члени господарств населення, що провадять спільну діяльність у формі участі в публічному акціонерному товаристві, можуть понести збитки лише у межах вартості належних їм акцій. Окрім того, перевагою таких об'єднань є можливість залучення зовнішніх інвестицій шляхом додаткової емісії акцій. При цьому, право власності тут належить як господарствам населення, так і зовнішнім інвесторам, а участь господарств населення у прийнятті управлінських рішень залежить від розміру вкладеного капіталу відповідно до принципу «одна акція – один голос».

Практика створення сільськогосподарських акціонерних товариств свідчить, що найбільш привабливим типом акціонерних товариств для спільної діяльності господарств населення є приватні акціонерні товариства. Адже, відповідно до організаційно-правових засад діяльності такої форми підприємницької діяльності, увесь отриманий прибуток розподіляється між акціонерами, а отже діяльність такого товариства направлена на збільшення рівня життя саме членів господарств населення, що провадять спільну діяльність у товаристві. У разі ж виходу господарства населення з приватного акціонерного товариства усі його земельні ресурси і матеріально-технічні засоби, які були внесені до складеного (статутного) капіталу та надбані у результаті діяльності цього товариства, перерозподіляються між акціонерами, що унеможлиблює зменшення вартості підприємства та розміру його складеного капіталу.

При цьому, згідно законодавства України, кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства повинен не перевищувати 100 акціонерів [9]. Тобто, спільною діяльністю у такій організаційно-правовій формі може займатися не більше 34 господарств населення.

Аналіз розвитку господарських товариств України дозволяє стверджувати, що, незважаючи на майже 30% зниження кількості, порівняно з 2001 р., їх розміри стабілізувалися на рівні 2,2 – 2,3 тис. га. сільськогосподарських угідь (рис. 2). Однак середньооблікова чисельність працівників цих товариств має динаміку до зменшення. Так, протягом останніх п'яти років середньооблікова чисельність працівників середнього господарського товариства зменшилася на 14%, а порівняно з 2001 р. – більш ніж у двічі. Таке зменшення обумовлене не лише застосуванням у господарській діяльності товариств інтенсивних технологій виробництва, а й збільшенням кількості акцій у розрахунку на одне господарство населення, шляхом їх викупу.

□ Площа с.-г. угідь, га/тов. ◆ Середньооблікова чисельність працівників, осіб/тов.

Рис. 2. Динаміка розмірів та чисельності працівників господарських товариств України

Джерело: розраховано за даними Держстату України [11]

При цьому динаміка орендованих земель господарськими товариствами дозволяє зробити висновок, що за рахунок цього механізму подальше укрупнення цих об'єднань є несуттєвим і у найбільшій перспективі стабілізується та становитиме близько 2290-2300 га/тов. ($R^2 = 0,7840$), або майже 99% загальної площі середнього по Україні господарського товариства.

Сільськогосподарські обслуговуючі об'єднання господарств населення.

Згідно проведених досліджень, господарства населення можуть створювати формальні об'єднання не лише у формі виробничої, а й у формі обслуговуючої кооперації. Формальні об'єднання господарств населення, які засновані на засадах обслуговуючої кооперації, діють у сферах

переробної, заготівельно-збутової, постачальницької, садівничо-городничої та багатофункціональної кооперації.

Переробний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», спільна діяльність господарств населення у переробному сільськогосподарському обслуговуючому кооперативі пов'язана з переробкою сільськогосподарської сировини, що виробляється цими господарствами (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, луб'яних культур, лісо- і пиломатеріалів тощо) [4].

Заготівельно-збутовий сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Спільна діяльність господарств населення у формі заготівельно-збутової сільськогосподарської обслуговуючої кооперації пов'язана із заготівлею, зберіганням, передпродажною обробкою та продажем продукції, виробленої цими господарствами [4].

Постачальницький сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Постачальницька сільськогосподарська обслуговуюча кооперація утворюється господарствами населення з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, виготовлення сировини, матеріалів та постачання їх членам кооперативу [4].

Садівничо-городничий обслуговуючий кооператив.

Відповідно проведених досліджень, спільна діяльність господарств населення у формі садівничо-городничої кооперації пов'язана із забезпеченням економічних, соціальних та інших потреб членів господарств населення на основі поєднання їх особистих і колективних інтересів, а також раціональному та високопродуктивному використанню земельних ділянок для вирощування фруктів, овочів, ягід, квітів, лікарських рослин та іншої сільськогосподарської продукції.

Багатофункціональний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Окрім наведених організаційно-правових форм, господарства населення об'єднуються у структури, які поєднують кілька видів спільної діяльності, утворюючи багатофункціональні обслуговуючі кооперативи.

При цьому, особливістю сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є те, що господарства населення, які входять до таких об'єднань можуть бути членами кількох сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, різних за видами діяльності. Окрім того, відповідно до статті 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», будучи юридичною особою, діяльність сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу є неприбутковою, а уся вироблена сільськогосподарська продукція належить господарствам населення, що входять до кооперативу. Ці господарства несуть відповідальність за зобов'язаннями, взятими перед кооперативом щодо їх участі у господарській діяльності, а послуги, які надаються кооперативом господарствам населення – надаються з метою зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу [4].

Незважаючи на відносно невеликий період, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація в Україні вже пройшла кілька етапів розвитку. Так, як стверджує І.Ф. Томич, нині в Україні відбувається третій етап розвитку цієї форми об'єднань господарств населення. «...Перший етап розвитку СОК припадає на 1993-1995 роки, перший сільськогосподарський обслуговуючий кооператив був створений у грудні 1993 року. Перший спад у розвитку СОК відбувся у 1996-97 роках. У 1998-2001 рр. розпочинається другий етап або друга хвиля розвитку сільськогосподарчої обслуговуючої кооперації...

У 2010 році трапився черговий спад, до 430 об'єднань, у зв'язку із відсутністю реалізації програми та державної підтримки. І вже 2011 рік характеризується черговим зростанням кількості СОК» [12].

Такі висновки підтверджуються і дослідженнями В.Ю. Бабабєва. Так науковець стверджує, що «... з 2001 р. по 2004 р. мала місце тенденція збільшення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (середній щорічний темп становив 128%), з 2004 р. по 2008 р. спостерігалася тенденція до зменшення їх кількості (у середньому на 18,6% щорічно), у 2009 р. кількість СОК почала збільшуватись (на 30% порівняно з 2008 р.) і склала 645 одиниць на кінець року. Найбільшою кількістю таких кооперативів було у 2004 р. – 1127 од., найменшою в 2008 р. – 469 од.» [13, с. 76].

Нині в Україні провадять господарську діяльність 668 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проведені дослідження свідчать, що залежно від області, кількість членів господарств населення, які провадять спільну діяльність за цією організаційно-правовою формою господарювання, різняться (рис. 3).

У середньому по Україні кількість господарств населення, що приймає участь у діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів складає 15 господарств населення. При цьому найменшою є кількість членів середнього сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу у Херсонській області, що складає 8 осіб, або 3 господарства населення.

У Вінницькій, Сумській і Черкаській областях кількість господарств населення перевищує середній показник участі у господарській діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу більш ніж у двічі, а у Тернопільській області – у тричі.

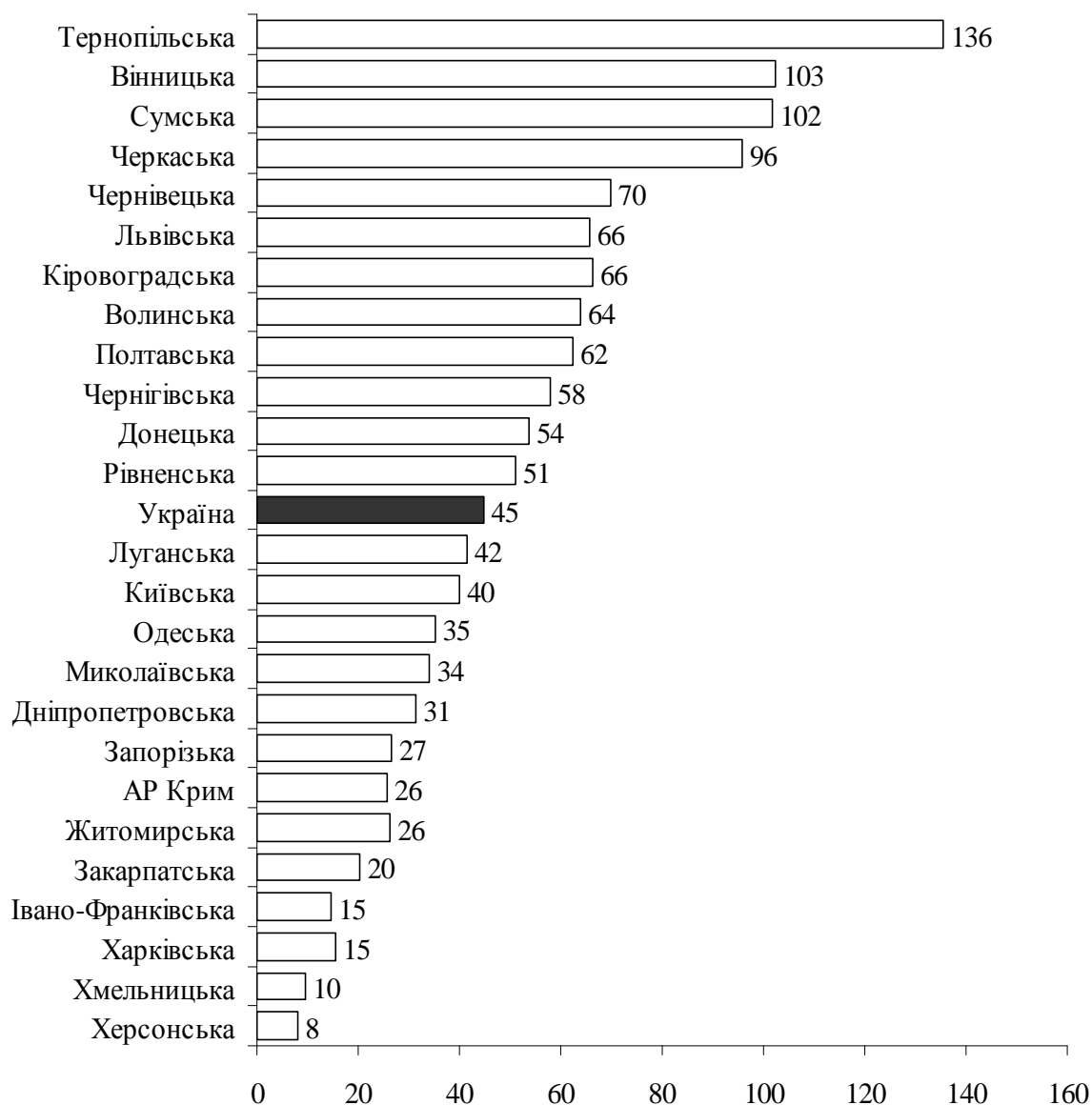

Рис. 3. Кількість членів середнього по регіону сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу у 2013 р.

Джерело: розраховано за даними Держстату України [6]

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що причинами такої нерівності у розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є не лише нерозуміння й несприйняття більшою частиною членів господарств населення важливості об'єднання зусиль, а й відсутність фінансових і організаційних можливостей для реалізації цієї ідеї.

Такі висновки підтверджуються й дослідженнями інших науковців. Так, Малік М.Й. у своїх дослідженнях зазначає, що розвиток сільськогосподарських кооперативів «...стримується недосконалістю законодавства, слабкою матеріальною базою, відсутністю кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху, недостатньою обізнаністю селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого розвитку й відсутністю належної державної підтримки» [15, с. 76].

Практика діяльності Міжнародної благодійної організації «Добробут Громад» (Heifer-Ukraine) доводить, що при належному обсязі забезпечення початкових витрат, об'єднання господарств населення можуть провадити успішну господарську діяльність, конкуруючи з іншими організаційно-правовими формами господарювання у сільському господарстві. Так, лише у 2013 р. за сприяння цієї організації було реалізовано 24 проекти, у яких спільну діяльність провадять понад 2,8 тис. господарств населення. При цьому, обсяг залучених коштів на ці цілі склав понад 13,7 млрд. грн., з яких майже 42 % було залучено за рахунок державного бюджету, грантів, інших організацій, внесків господарств населення тощо [14, с. 10-12].

Висновки та подальші дослідження. Отже, практика розвитку формальних об'єднань господарств населення у виробничій сфері сільського України свідчить, що подальше створення цими господарствами виробничих кооперативів є малоімовірним, адже динаміка скорочення чисельності членів цієї організаційно-правовою форми зумовлена, перш за все, недовірою селян до такої форми об'єднань. Динаміка розмірів господарських товариств дозволяє зробити висновок щодо сумнівності їх подальшого значного укрупнення і стабілізації розміру середнього господарського товариства на рівні 2290-2300 га сільськогосподарських угідь. Тому, найбільш привабливою формою формальних об'єднань господарств населення є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, за яких члени господарств населення не втрачають права вільного вибору напрямів розвитку власних господарств і мають можливість отримати відповідні ефекти від участі у діяльності такої організаційно-правовою форми.

Бібліографічний список

1. Експрес випуск «Особисті селянські господарства в Україні станом на 1 січня 2014 року» – К. : Державна служба статистики України, 2014 – 2 с.
2. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» / Державна служба статистики України – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012 – 840 с.
3. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2012 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2013 – 402 с.
4. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» № 469/97-ВР від 17.07.1997 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Інформація щодо показників економічної діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів (великі та середні підприємства), які звітували за формою № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» за 2010 і 2013 роки в регіональному розрізі. – К. : Державна служба статистики України, 2014 – 3 с.
7. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» № 2114-XII від 14.02.1992 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2114-12>.
8. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-XII від 19.09.1991 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
9. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.2008 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
10. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page37>.
11. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік». – К. : Державний комітет статистики України, 2014 – 84 с.
12. Іван Томич. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – магістральний шлях для АПК України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uga-port.org.ua/en/node/9868>.
13. Бабаєв В.Ю. Технологія державного регулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації / В.Ю. Бабаєв // Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2011. – №2 (40). – 444 с.
14. Річний звіт Міжнародної благодійної організації «Добробут Громад» (Heifer-Ukraine). – К. : ТОВ «ЦП «КОМПРИНГ»», 2013 – 40 с.
15. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми [Текст] : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2007. – 272 с.

References

1. Express release, (2014), *Osobysti selianski hospodarstva v Ukraini*, [Personal farms in Ukraine], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 2 p.
2. Statistical Yearbook, (2012), *Diiialnist subiektiv hospodariuvannia*, [Business entities], TOV «Avhust Treid», Kyiv, Ukraine, 840 p.
3. Statistical Yearbook (2013), *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy za 2012 rik*, [Agriculture in Ukraine for 2012], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 402 p.
4. Law of Ukraine "Agricultural Cooperation", (1997), no. 469/97-BP, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Commercial Code of Ukraine, (2003), no. 436-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

6. Information on the economic performance of agricultural production cooperatives, (2014), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 3 p.
7. Law of Ukraine "On the collective farm", (1992), no. 2114-XII, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2114-12>.
8. Law of Ukraine "On Corporations", (1991), no. 1576-XII, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
9. Law of Ukraine "Joint Stock Company", no. 514-VI, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
10. The Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page37>.
11. Statistical Bulletin "Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2013", (2014), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 84 p.
12. Tomych, I. *Rozvytok silskohospodarskykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv – mahistralnyi shliakh dlia APK Ukrainy*, [The development of agricultural service cooperatives – the main path for APC Ukraine], available at: <http://uga-port.org.ua/en/node/9868>.
13. Babaiev, V.Yu. (2011), "Technology state regulation of agricultural service cooperatives", *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, no. 2 (40).
14. Annual Report of the International Charitable Organization "Public benefit" (Heifer-Ukraine), (2013), TOV «TsP «KOMPRYNH»», 40 p.
15. Malik, M.Y. and Nuzhna, O.A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarykh pidpriemstv: metodohiia i mekhanizmy*, [Competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms], NNTs "Instytut ahrarynoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 272 p.

Кропивко М.М. ФОРМАЛЬНІ ОБ'ЄДНАННЯ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Дослідження і наукове обґрунтування особливостей діяльності формальних об'єднань господарств населення у виробничій сфері сільського господарства України.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою статті є сучасне законодавство, праці вітчизняних вчених, а також результати власних досліджень. У статті використано діалектичний метод пізнання та системний підхід, а також прийоми абстрактно-логічного методу, а саме: аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і співставлення.

Результати. Встановлено, що формальні об'єднання господарств населення у виробничій сфері сільського господарства мають форми виробничої і обслуговуючої кооперації. При цьому виробничі об'єднання господарств населення поділяються на три види: сільськогосподарські виробничі кооперативи, колективні сільськогосподарські підприємства та господарські товариства. У свою чергу, обслуговуючі формальні об'єднання господарств населення поділяються на п'ять видів: переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, садівничо-городничі та багатофункціональні.

Наукова новизна. Проведений комплексний аналіз діяльності формальних об'єднань господарств населення виробничої сфери сільського господарства України дозволяє стверджувати, що подальший розвиток виробничих кооперативів і господарських товариств є малоімовірним. Тому найбільш привабливою формою формальних об'єднань господарств населення є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, за яких члени господарств населення не втрачають право вільного вибору напрямів розвитку власних господарств і мають можливість отримати відповідні ефекти від участі у діяльності такої організаційно-правовою форми.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є основою для розробки довго, середньо та короткострокових програм розвитку сільських територій, планування перспективних напрямів інвестицій у сільське господарство, підвищення ефективності та визначення шляхів державної підтримки розвитку малих форм господарювання на селі тощо.

Ключові слова. Господарства населення, виробнича сфера сільського господарства, формальні об'єднання, виробничі та обслуговуючі кооперативи.

Кропивко М.М. FORMAL UNIFICATIONS OF PERSONAL FARMS OF PRODUCTION SPHERE IN AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is the research and scientific substantiation of formal unification features of personal farms in the production sphere of agriculture in Ukraine.

Methodology of research. Methodological and theoretical basis of this article is a modern legislation, works of domestic scientists and the results of their own researches.

The dialectical method of cognition and systematic approach and also techniques of abstract and logical method, namely, analysis and synthesis, induction and deduction, analogy and comparison were used in the article.

Findings. It has been established that formal unification of personal farms in the production sphere of agriculture has forms of production and service cooperatives.

At the same time production associations of private households are divided into three types: agricultural production cooperatives, collective agricultural enterprises and economic societies. In his turn, serving formal unification of private households is divided into five types: processing, procurement and sales, supply, provisioning, horticultural and garden and multifunctional.

Originality. A conducted comprehensive analysis of formal union activity of private households of agricultural production sphere in Ukraine allows us to assert that further development of production cooperatives and agricultural companies are improbable.

Therefore, the most attractive form of formal unions of private households are agricultural service cooperatives in which members of the private households do not lose their right to freely choose of their own areas of own farms and are able to obtain relevant effects from participation in the activity of the organizational and legal form.

Practical value. The obtained results of research are the basis for the development of long, medium and short-term programs of rural development, planning promising areas of investment in agriculture, improve efficiency and identify ways for state support of small forms of agricultural business, etc.

Key words: personal farms, industrial sphere of agriculture, formal unification, production and service cooperatives.

Кропивко М.М. ФОРМАЛЬНЫЕ ОБЪЕДИНЕНИЯ ХОЗЯЙСТВ НАСЕЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СФЕРЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Исследование и научное обоснование особенностей деятельности формальных объединений хозяйств населения в производственной сфере сельского хозяйства Украины.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой статьи является современное законодательство, труды отечественных ученых, а также результаты собственных исследований. В статье использованы диалектический метод познания и системный подход, а также приемы абстрактно-логического метода, а именно: анализ и синтез, индукция и дедукция, аналогия и сопоставление.

Результаты. Установлено, что формальные объединения хозяйств населения в производственной сфере сельского хозяйства имеют формы производственной и обслуживающей кооперации. При этом производственные объединения хозяйств населения делятся на три вида: сельскохозяйственные производственные кооперативы, коллективные сельскохозяйственные предприятия и хозяйственные общества. В свою очередь, обслуживающие формальные объединения хозяйств населения подразделяются на пять видов: перерабатывающие, заготовительно-сбытовые, снабженческие, садово-городничие и многофункциональные.

Научная новизна. Проведенный комплексный анализ деятельности формальных объединений хозяйств населения производственной сферы сельского хозяйства Украины позволяет утверждать, что дальнейшее развитие производственных кооперативов и хозяйственных обществ маловероятно. Поэтому наиболее привлекательной формой формальных объединений хозяйств населения являются сельскохозяйственные обслуживающие кооперативы, при которых члены хозяйств населения не теряют право свободного выбора направлений развития собственных хозяйств и имеют возможность получить соответствующие эффекты от участия в деятельности такой организационно-правовой формы.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для разработки долго, средне и краткосрочных программ развития сельских территорий, планирования перспективных направлений инвестиций в сельское хозяйство, повышение эффективности и определения путей государственной поддержки развития малых форм хозяйствования на селе и т.п.

Ключевые слова. Хозяйства населения, производственная сфера сельского хозяйства, формальные объединения, производственные и обслуживающие кооперативы.